

แนวคิดพื้นฐานการศึกษาชุมชน

ความหมายของการศึกษาชุมชน

สิ่งที่พึงสังเกตเกี่ยวกับชุมชน

อ. ปาริชาติ วลัยเสถียร " ชุมชนน่าจะได้รับการพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน อาจอยู่ในมหาวิทยาลัย โรงเรียน ตลาด โรงงานอุตสาหกรรม คอนโดมิเนียม อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ต่างๆ ที่ผู้คนสามารถสานสัมพันธ์กันได้ ไม่จำเป็นต้องคิดในระบบเดียวกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมแบบเดียวกัน แต่น่าจะเป็นลักษณะของกระบวนการของประชาชนของกลุ่มคนในการปรับตัวเพื่อสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ หรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ที่ประชาชนหรือกลุ่มคนเหล่านั้นมีสิทธิในการกำหนดโครงสร้าง กฎเกณฑ์ กติกา และการจัดการทรัพยากรของตนเองและเมื่อหมดภารกิจช่วงนั้นอาจอ่อนตัวหรือสูญสลายไปได้ ขณะเดียวกันก็อาจพลิกฟื้นขึ้นมาใหม่ได้ด้วย "

อ.พรพิไล เลิศวิชา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก่อรูปขึ้นมาช้านาน ก่อนหน้านี้อย่างน้อยก็หลายร้อยปีที่เราสามารถสืบได้ด้วยวาจาอย่างในท้องทุ่งภาคกลาง พบว่ามีจำนวนทุ่งใหญ่ ประกอบด้วยหมู่บ้านที่เป็นสมาชิกตั้งแต่ 30 50 80 จนถึงหลายร้อยหมู่บ้าน อยู่หลายทุ่งถ้าย้อนไปอ่านหนังสือของไม้เมืองเดิมเขายำเท้าไปตลอดท้องทุ่งภาคกลาง เขาใช้คำว่า "ชาวทุ่ง " ไม่ใช่ "ชาวบ้าน " คำว่าชาวทุ่งจึงความหมายถึงการพึ่งพิงของชุมชนหรือเศรษฐกิจของชุมชนในเขตนี้ ที่มีอยู่ในระดับทุ่ง ไม่ใช่ระดับบ้าน ชาวบ้านทั้งหมด 18 หมู่บ้านนับถือผีทุ่งเดียวกันดังนั้น หน่วยในการศึกษาหมู่บ้านภาคกลางอาจศึกษาเป็นหมู่บ้านก็ได้แต่ถ้าในระดับการปกครองของรัฐ รัฐบอกว่าถ้าใหญ่กว่าหมู่บ้านก็ให้ไปดูแลตำบลสำหรับชาวบ้าน เขตปกครองไม่ใช่ตัวชี้วัดว่าพวกเขาจะยืนอยู่ได้หรือไม่และไม่ใช่ว่าหน่วยที่จะบอกว่าต้องเกิดเครือข่าย ของการทำเศรษฐกิจ สังคมร่วมกันเพราะเขตปกครองกำหนดขึ้นมาจากจำนวนเจ้าหน้าที่ของรัฐ ว่ารัฐมีเจ้าหน้าที่เท่านี้ รัฐก้าวเข้าไปถึงได้เท่านี้

นัยยะของ คำว่า " การศึกษาชุมชน"

1. การทำความรู้จัก การที่คนภายในหรือภายนอก ทำความรู้จักหรือทำความเข้าใจกับชุมชนไม่ว่าจะเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ใดก็ตามหรือไม่ว่ากลุ่มคนที่ต้องการทำความรู้จักจะเป็นนักวิชาการนักพัฒนา ฯลฯ ซึ่งการทำความรู้จักถือว่าเป็นขั้นตอนแรกๆ ที่สำคัญในการทำงานกับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาชุมชนในเชิงวิชาการหรือเพื่องานพัฒนา ซึ่งอาจจะส่งผลทำให้งานการศึกษาชุมชน วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในขั้นต่อไปหรือไม่

2. การยอมรับ ในสิ่งที่ชุมชนเป็น และมีความแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ เมื่อผู้เข้าไปศึกษาชุมชนทำความเข้าใจกับชุมชนที่ศึกษาแล้วอาจต้องยอมรับว่าชุมชนแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกันทั้งในด้านสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง เพื่อให้เข้าใจลักษณะของแต่ละชุมชนตามบริบทที่เป็นอยู่

3. การเรียนรู้เมื่อผู้ที่ศึกษาชุมชนยอมรับในสิ่งที่ชุมชนเป็นอยู่ การเรียนรู้เรื่องราวของชุมชนนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ง่ายขึ้น การศึกษาชุมชนที่มีประสิทธิภาพอย่างน้อยควรรนำมาซึ่งความรู้เรื่องพื้นที่ สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมรวมทั้งองค์ประกอบต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

4. การทำความเข้าใจการเรียนรู้ชุมชนในด้านต่าง จะช่วยสร้างความเข้าใจเรื่องของคนในชุมชนว่ามีแบบแผนในกาดำรงชีวิต และการตัดสินใจเรื่องต่างๆ อย่างไร เพื่อทำให้สามารถระบุปัญหาและกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเรื่องต่างๆซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการทำกิจกรรมต่างๆกับชุมชนอย่างสอดคล้องและลงตัว

5. การอธิบายอย่างเป็นระบบ ก็คือ การศึกษาชุมชนและการอธิบายถึงสภาพโดยรวมของชุมชนว่าเป็นอย่างไรอธิบายระบบชีวิตทั้งหลายของชุมชนอย่างเป็นองค์รวมและเป็นบูรณาการการอธิบายจากองค์ประกอบของชุมชนมาสู่ภาพรวมในความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างองค์ประกอบต่างๆ เช่น เงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลรูปแบบการผลิต หรือการทำมาหากิน รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก การจัดระเบียบสังคม โครงสร้างอำนาจในชุมชน ปัจจัยหรืออิทธิพลจากภายนอกที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่กำหนดทิศทางและรูปแบบความสัมพันธ์ ฯลฯ สิ่งต่างๆเหล่านี้จะช่วยทำให้มองเห็นถึงการเปลี่ยนแปลง และปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง

6. การตีความความหมายที่ซ่อนอยู่นอกจากการศึกษาชุมชนจะมองสภาพภายนอกที่เกิดขึ้น โดยทั่วไปแล้ว แต่สิ่งที่อยู่ภายในชุมชน ไม่ใช่มีแต่เฉพาะสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนล้วนแล้วแต่มีนัยยะที่แอบแฝงอยู่แทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะในเชิงโครงสร้างความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ซึ่งจากข้อมูลที่ได้มาจึงจำเป็นต้องมีการตีความหมายของความสัมพันธ์ที่ซ่อนอยู่

7. การวิเคราะห์ เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนหนึ่งของการศึกษาชุมชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มา มาวิเคราะห์อธิบายถึงความสัมพันธ์ในภาพรวมรวมทั้งบริบทต่างๆที่เกี่ยวข้อง อธิบายถึงปัจจัยและสาเหตุต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกที่ทำให้ชุมชน เป็นแบบนั้น อาจจะดูการปรับตัว /ความเคลื่อนไหวของชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันว่ามีปัญหาอะไรบ้างกระบวนการแก้ปัญหาของตนเองอย่างไรบ้างชุมชนมีกระบวนการแก้ปัญหาตัวเองอย่างไรบ้าง

8. การประเมินผลเมื่อผ่านกระบวนการวิเคราะห์ในภาพรวม รวมถึงการมองเห็นปัญหาตลอดจนกระบวนการใช้ภูมิปัญญาของชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆอย่างไรและกระบวนการแก้ปัญหาต่างๆเหล่านั้น ทำให้ชุมชนเป็นอย่างไร ประสพผลสำเร็จหรือไม่อย่างไร ที่ผ่านมาชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้เรื่องใดบ้าง

กรอบแนวคิดในการศึกษาชุมชน

ชยัน วรธนะภดิ ได้วางกรอบแนวคิดพื้นฐานในการศึกษาชุมชน ดังนี้

ปรากฏการณ์ทางสังคมมี 2 ระดับ

1. ปรากฏการณ์ที่อยู่ในระดับผิวหน้า สามารถสังเกตเห็น อธิบาย พรรณนาหรือจำแนกปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นหมวดหมู่อย่างมีความหมายได้ การพรรณนาปรากฏการณ์อย่างละเอียดจะช่วยให้เข้าใจสภาพการดำรงอยู่และกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดจนความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ ได้มากยิ่งขึ้น

2. ปรากฏการณ์ ที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ผิวหน้า การค้นหาสาเหตุที่อยู่เบื้องหลัง ที่ลึกลงไป ไม่ว่าจะด้านสังคมและวัฒนธรรมหรือด้านชีวภาพเพื่อหาความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในเชิงเหตุผล หรือมีความเชื่อมโยงเกี่ยวพันทางประวัติศาสตร์

*ปรากฏการณ์ทางสังคมมีความสลับซับซ้อน หลากหลายมิติ ทั้งเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม และการเมืองที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ตลอดจน มองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างสัมพันธ์กับปรากฏการณ์อื่น มองอย่างเป็นองค์รวมตลอดจนมีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

ความหมายของปรากฏการณ์ในสังคมหนึ่งถูกกำหนดขึ้น และเข้าใจความหมายร่วมกันในสังคม ซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมเดียวกัน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นย่อมแตกต่างกันระหว่างสายตาของผู้ที่ศึกษากับผู้ที่ถูกศึกษาดังนั้น การแสวงหาความหมายของสังคมต้องอาศัยกฎเกณฑ์หรือรหัสของคนในสังคมนั้น เป็นเครื่องตัดสินและช่วยอธิบายเพราะ ผู้ศึกษามีค่านิยมและบรรทัดฐานที่แตกต่างจากสังคมนั้น

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนอาจต้องมองเชิงเปรียบเทียบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมหนึ่งๆ แตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไรมิติของการเปรียบเทียบจะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถหาข้อสรุปเชิงมหภาคเกี่ยวกับปรากฏการณ์นั้นๆ ได้

การศึกษาชุมชนแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง

ปรัชญา แนวคิด

- ศึกษาความสัมพันธ์ ของสังคมชนบท กับระบบเศรษฐกิจและการเมืองภายนอกว่าความยากจนเป็นผลกระทบจากอิทธิพลการพัฒนาจากภายนอกทำให้ชุมชนในสังคมชนบทไร้อำนาจการตัดสินใจ เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และการครอบงำทางวัฒนธรรม

- วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสังคมเชิงโครงสร้าง (ไม่ใช่เฉพาะเพียงปรากฏการณ์เท่านั้น)

- วิเคราะห์ ความสัมพันธ์ของการผลิต ปัจจัยการผลิต ที่มีต่อชุมชน สังคม โดยคำนึงถึงความยุติธรรม ความเสมอภาคในสังคมบนพื้นฐานความเท่าเทียม เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาความยากจนและสวัสดิ.ที่ยั่งยืน

- วิเคราะห์ความสัมพันธ์อำนาจ อุดมการณ์และความเคลื่อนไหวของชุมชน ด้านการเมือง

ทั้งภายในและภายนอกความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น (class) ในท้องถิ่น และต้องการเปลี่ยนแปลงจากล่างขึ้นบน

การศึกษาชุมชนเชิงแนววัฒนธรรมชุมชน

ปรัชญา แนวคิด

- วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของของบุคคลและชุมชนหากไม่รู้จักตนเอง/ไม่เคารพตนเองก็ไม่อาจพัฒนาได้ เพราะ วัฒนธรรม เป็นพลังสำหรับการพัฒนาตนเองและสังคม
 - ชุมชนชนบทมี วัฒนธรรม ที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตและ โครงสร้างสังคมที่เป็น เกษตรกรรม การพึ่งพาจากทุนนิยมภายนอก ทำให้ วัฒนธรรม ชุมชนเปลี่ยนไป
 - ต้องให้ชาวบ้านหันมาให้ความสำคัญด้านจิตใจ โดยการพึ่งพาตนเอง มีความเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งเป็นหลักธรรมในการพัฒนา
 - การศึกษาแนววัฒนธรรม ชุมชนมีความเชื่อว่าชุมชนมีวิถีชีวิตของตนเอง การศึกษาประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม ชุมชนจะช่วยให้เข้าใจ โครงสร้าง ความเป็นอยู่ และสถานะต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน
- ที่มา : เสรี พงศ์พิศและคณะ. (2544). *วิสาหกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญาไท

องค์ประกอบของชุมชนศึกษา

องค์ประกอบของชุมชนที่สำคัญสามารถจำแนกองค์ประกอบของชุมชนไว้ 3 ประการ คือมนุษย์สิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นและสิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้น โดยมีสาระสำคัญดังนี้ (ไพรินทร์ เดชะรินทร์, 2524:16-20) เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญ ยิ่งใน ชุมชน จากวิวัฒนาการของมนุษย์เป็นต้น มาจนถึงวันนี้ มนุษย์ชอบอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือนอกจาก จำเป็นต้องรวมกัน เป็นกลุ่มที่ในทุกชุมชนไม่มีใครเลยถูกทอดทิ้งอยู่คนเดียวโดยไม่มีการไปมาหาสู่ ติดต่อกับ บุคคลอื่นในชุมชนนั้นการอยู่ร่วมกัน เป็นกลุ่มมีหลากหลายลักษณะและหลายรูปแบบ เช่น ครอบครัว กลุ่มพ่อค้า เป็นต้นคือ มีทั้งกลุ่มที่เป็นเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนกลุ่มที่เรียกว่า กลุ่มปฐมภูมิ และกลุ่มทุติยภูมิ ความจำเป็นที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือต้องมี ความสัมพันธ์กับ บุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่นก็เนื่องจากกิจกรรมบางอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และคนที่ เป็น สมาชิกของกลุ่มใดๆก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์ต่อสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน หรือกับ กลุ่มอื่นๆ

1) ระบบการปกครอง

ระบบการปกครอง การบริหารประเทศย่อมขึ้นอยู่กับ การจัดการรูปการปกครองอาจ เป็นแบบกระจายอำนาจ หรือเป็น รูปแบบรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง และรูปแบบการปกครองย่อมมีอิทธิพลในการกำหนดหรือบ่งการองค์ประกอบของ ชุมชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่นการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ แบบเสรีประชาธิปไตย ชุมชนที่มีระบบการปกครองต่างกัน ย่อมมีเสรีภาพ อิสระภาพ แสดงออกต่างกัน และย่อมส่งผลสะท้อนมาถึงวิถี ชีวิตของบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้น และความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันกับ องค์ประกอบอื่นๆแตกต่างกันไป

2)ระบบเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจต่อองค์ประกอบ นับว่ามีมากที่สุด การที่ชุมชนใด ชุมชนหนึ่งหรือประเทศใดประเทศหนึ่งจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรม นั้นนับได้ว่าเป็น

ตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างประเทศไทยเรามักกล่าวกันอยู่เสมอว่า ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบเกษตรกรรม ผลผลิตและรายได้ประชาชาติในใหญ่ได้จากผลผลิตทางการเกษตร เครื่องมือที่ใช้ในชุมชนจึงเป็นเครื่องมือเพื่อการเกษตรเสียเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาเรื่องการตลาด การผลิต จึงเป็นปัญหาของชุมชนที่ระบบเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร ชุมชนนั้นก็จะไม่มีเครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตรกรรม

3) ระบบการศึกษา

ระบบการศึกษา ความเจริญของชุมชนและความล้ำหลังของชุมชน เมื่อเปรียบเทียบกัน แล้วจะเห็นว่าระบบการศึกษาได้แผ่ขยายวงกว้างขวาง สมาชิกในชุมชนมีการศึกษา สูงโดยเฉลี่ยแล้ว การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญย่อมมีมาก เพราะการถ่ายทอดวิชาความรู้และการ คิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ย่อมมีมากขึ้นในที่ชุมชนที่สมาชิกในชุมชนนั้นยัง ไม่มีการศึกษา หรือ โดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ ระบบการศึกษาย่อมจะสร้างความสัมพันธ์ของทั้งสามองค์ประกอบ ให้สับสนยิ่งขึ้น หรือแบบง่ายๆ อย่างเช่น ชุมชนในเมือง คนในชุมชนมีการศึกษามากกว่าในชนบท สถาบัน ทางสังคม(SocialInstitution)หรือกลุ่มถาวร (PermanentGroups)มีมากกว่าชนบทซึ่งมีเพียง สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน ก็จะทำให้ รูปลักษณะต่างๆและกลุ่มสลายตัว ไปเมื่อกิจกรรมสิ้นสุดลง

วิธีการศึกษาชุมชน

ในการศึกษาชุมชนมีวิธีการศึกษาอยู่หลายวิธี แต่ที่สำคัญมีดังนี้

1. การสังเกต
2. การสัมภาษณ์
3. การสนทนากลุ่ม
4. การใช้ข้อมูลเอกสาร
5. การเข้าสนาม
6. การศึกษาแบบผสมผสาน

ส่วนประกอบการศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชน เป็นการเสาะแสวงหาข้อมูล ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ข้อมูล ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเพื่อทราบปัญหาและความ ต้องการของชุมชนที่แท้จริง วิธีการในการศึกษาชุมชนอาจต้องใช้หลายวิธีประกอบกัน ทั้งการ สัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด กลวิธีที่สำคัญ ที่ผู้ศึกษาชุมชนต้องใช้ คือ การสร้าง ความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพราะ ถ้าหากปราศจากสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างผู้ศึกษาชุมชนกับ ชาวบ้านแล้วเป็นการยากที่จะได้รู้และเข้าใจปัญหาความต้องการ

จริงๆ ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์อันดี จนถึงขั้นความสนิทสนมรักใคร่ ศรัทธา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับ คนในชุมชน

ประโยชน์ ของชุมชนศึกษา

ในการพัฒนาชุมชนนั้นกัน พัฒนาจะรู้หลักการและวิธีการย่อมไม่เพียงพอที่จะดำเนินการ พัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนได้ปัจจัยสำคัญ ในการพัฒนาชุมชนอยู่ที่การเข้าใจ สภาพปัญหาและความต้องการของคนในท้องถิ่น รู้สภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีของ คนในชุมชนเป็นอย่างดี การเข้าใจสถานการณ์ต่างๆ ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการที่นำมาพัฒนามีโอกาส ใช้ชีวิตในชุมชนหรือคุ้นเคยกันมาก่อน แต่ก็ยังเป็นเพียงความเข้าใจในแบบกว้างๆ หรืออาจรู้เรื่องดีเป็น ทางด้านไม่เพียงพอที่จะวางแผนโครงการพัฒนาชุมชนได้อย่างละเอียดการวิเคราะห์ปัญหาและ สาเหตุตลอดจนการหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนจึงต้องอาศัยการศึกษาชุมชน(Community Study) หรือการสำรวจชุมชน (Community Survey) เพื่อให้ได้ข้อมูล เกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมการศึกษาวัฒนธรรม โครงสร้างของประชากรและทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน

ที่มา:ธนพรรณ ธานี. (2542). การศึกษาชุมชน. ขอนแก่น; ภาควิชาพัฒนาสังคมมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น.

ความหมายของชุมชน

1 ความหมายโดยสามัญสำนึก

ชุมชน หมายถึง ครอบครัวหลายๆครอบครัวมาอยู่รวมในบริเวณเดียวกันมีลักษณะเป็นเพื่อนบ้านกันอาจจะเป็นพี่น้องกันหรือไม่ใช่ก็ได้

2 ความหมายโดยรูปศัพท์

-ฉบับราชบรรณพิภพสถาน พ.ศ.2525 ชุมชนหมายถึงหมู่ชนกลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

-กลุ่มคนที่มีการคบค้าสมาคมกันมีความสัมพันธ์ต่อกันตามระเบียบกฎเกณฑ์และมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

3ความหมายทางวิชาการ

-ชุมชน หมายถึง การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่งเพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิตโดยเหตุที่มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกันใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตจึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันมีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนและคนเก่งต่างๆ

-ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกันมีลักษณะการใช้ชีวิตร่วมกันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตั้งแต่ระดับครอบครัว ไปสู่ระดับเครือญาติจนถึงระดับหมู่บ้านแล้วใหญ่กว่าระดับหมู่บ้านและผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความรู้สึกเป็นคนชุมชนเดียวกันนอกจากนี้ยังมีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย

-กล่าวถึงความสำคัญของความเป็นชุมชนว่าการที่กลุ่มคนได้สร้างสรรค์บางสิ่งบางอย่างขึ้นด้วยตนเองเช่นความสัมพันธ์ระหว่างกัน คุณลักษณะหรืออัตลักษณ์และการทำงานร่วมกันความเป็นชุมชนไม่ใช่สิ่งคงที่อยู่ตลอดเวลาอาจจะเกิดขึ้นและสลายไปได้บางขณะก็มีความเข้มแข็งเพื่อเผชิญสถานการณ์ที่ยุ่ยากบางขณะอาจจะไม่มีพลังและสูญสลายไปหรืออาจจะฟื้นตัวขึ้นมาใหม่อีกก็ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมต่างๆ

อ.ปาริชาติ วลัยเสถียร แบ่งความเป็นชุมชน 4 ลักษณะ

1.ชุมชนหมู่บ้าน

-ชุมชนหมู่บ้านในฐานะหน่วยพื้นฐานแห่งการพึ่งตนเอง ชุมชน ไม่ได้อยู่อย่างเอกเทศโดยไม่มี ความสัมพันธ์กับหน่วยอื่นชุมชนจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ของผู้คนที่รู้จักกันอย่างใกล้ชิดมีการ ใช้ประโยชน์ให้พื้นที่นั้นร่วมกันและมีกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิตระบบความสัมพันธ์เป็นครอบครัวเครือ ญาติมีการแลกเปลี่ยนการพึ่งพาพร้อมทั้งความขัดแย้ง

-ชุมชนหมู่บ้านในฐานะหน่วยทางการปกครองเป็นการกระจุกตัวของบ้านหลายๆบ้านหรือหลาย ครัวเรือนในพื้นที่แห่งหนึ่งหรือในระบบนิเวศแห่งหนึ่งและเป็นหน่วยงานสังคมที่เล็กที่สุดที่ทางราชการ กำหนดให้เป็น"หมู่บ้าน"ซึ่งมีความหมายเป็นหน่วยทางการปกครองของราชการในความจริงความเป็นชุมชน อาจจะไม่มีในหมู่บ้านหรือดำรงซ่อนอยู่ทั้งหมดหรือบางส่วนของหมู่บ้านก็ได้

2ชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคม

-เกิดจากการวิพากษ์ระบบของภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนมีบทบาทชี้นำหรือครอบงำความคิดและ ทิศทางการพัฒนาของสังคมโดยคนส่วนใหญ่ในสังคมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทิศทางและกิจกรรม สาธารณะค่อนข้างน้อยจึงเกิดการเรียกร้องและหรือต้องการอุดช่องว่างด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและ เสริมพลังอำนาจให้กับภาคประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายที่ทางการ พัฒนาในฐานะผู้กระทำ

-การรวมตัวของกลุ่มคน โดยการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางเพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนให้เกิด การเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญอยู่ที่สำนึกเชิงอุดมการณ์และกระบวนการในการจัดการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ร่วมกัน

3 ชุมชนแนวมนุษยนิยม

-เป็นแนวคิดของชุมชนในเชิงอุดมคติซึ่งมีความคิดว่าชุมชนต้องเกาะเกิดมิตรภาพความเอื้ออาทร ความมั่นคงและความผูกพันมีวัฒนธรรมประเพณีของตนเองมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน(ซึ่งเชื่อว่าเกิด โดยธรรมชาติอยู่แล้ว)โดยรัฐไม่ค่อยเข้ามายุ่งเกี่ยวกับสมาชิกของชุมชนมากนัก

-ที่มาของแนวคิดมาจากตะวันตกที่มองว่าสังคมสมัยใหม่ทำให้เกิดการสูญเสียความเป็นชุมชน (Sense of Community) เงื่อนไขของสังคมสมัยใหม่ไม่สามารถตอบสนองให้ปัจเจกบุคคลเกิดความมั่นคง เพราะมีขนาดใหญ่ซับซ้อนเป็นทางการเกินไปรัดจากเคลื่อนไหวในนามของรัฐเช่นสงครามหรือการค้า ระหว่างประเทศ

4 ชุมชนในรูปแบบใหม่หรือชุมชนเสมือนจริง

-เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีและปัญหาของสังคมสมัยใหม่ที่ทวีความซับซ้อนและรุนแรง ขึ้นการพิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาไม่อาจจำกัดอยู่ในปริมาตรของชุมชนที่มีอาณาเขตทาง ภูมิศาสตร์เล็กๆได้เปลี่ยนคำพัง

-ชุมชนแบบใหม่มีลักษณะเป็นชุมชนไร้พรมแดนสมาชิกหรือผู้สนใจสามารถเข้าร่วมได้โดยไม่ จำกัดแหล่งที่อยู่ปราบที่ข้ายเทคโนโลยีทางการสื่อสารครอบคลุมถึงอาจจะเป็นลักษณะชุมชนทางอากาศเช่น รายการวิทยุชุมชนชุมชนเครือข่ายทางอินเทอร์เน็ตสมาชิกไม่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เดียวกัน

-ลักษณะความเป็นชุมชนคือสายใยหรือข่าย(WEB)ของความสัมพันธ์ทางสังคมมีพลังความยึดโยง สันับสนุนเกื้อกูลกัน โดยมีข่ายทางเทคโนโลยีเป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์และการสื่อสารของผู้คนต่างๆ โดยมีสมาชิกไม่จำกัดเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพศ วัย ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจ

ที่มา:เสรี พงศ์พิศและคณะ.(2544).ภาษาอังกฤษชุมชน.กรุงเทพฯ.ภูมิปัญญาไท.

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบชุมชนศึกษา

อ.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข

ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันในองค์ประกอบแต่ละประเภทต่อไปจะได้ศึกษาความสัมพันธ์และการปฏิบัติต่อกันระหว่างองค์ประกอบภายในชุมชน 1 ผู้สร้างแนวความคิดได้พยายามเน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านี้เป็นตัวจักรสำคัญที่จะทำให้ผู้ศึกษาชุมชนได้เข้าใจถึงบทบาทและความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบดังนี้

1.) มนุษย์ นอกจากมนุษย์จะต้องมีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันแล้ว ความสัมพันธ์ที่มีต่อองค์ประกอบในสิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นและต่อธรรมชาตินั้นนับว่ามีบทบาทมาก หากปราศจากมนุษย์แล้วจะไม่มีสิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นและมีเพียงแต่จะคิดค้นขึ้นมาอย่างเดียวมนุษย์นำสิ่งประดิษฐ์นั้นมาใช้ประโยชน์และกระทำการคิดค้นและการใช้นี้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมนุษย์ต้องเรียนรู้วิธีการใช้เครื่องจักรกลไกซึ่งมนุษย์พวกหนึ่งสร้างขึ้นและได้พยายามคิดค้นดัดแปลงมีประสิทธิภาพมากขึ้นหรือให้มีสิ่งแปลกๆใหม่ๆเกิดขึ้นจะเห็นว่าในชุมชนที่ยังไม่เจริญนั้น สิ่งที่สร้างขึ้นยังคงแบบง่ายๆไม่สลับซับซ้อนเครื่องตัดหญ้าก็อาจจะเป็นเพียงมีดยาวที่ไม่ต้องเป็นด้ามให้คนตัดยืนตัดได้แต่ชุมชนที่เจริญมากในด้านวัตถุควรตัดหญ้าไม่ต้องออกแรงเพียงแต่เดินตามเครื่องตัดหญ้าซึ่งมีเครื่องยนต์และถูกเก็บเศษหญ้าที่ตัดแล้วโดยไม่ต้องทำงานหลายต่อความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งคิดค้นนี้จึงแตกต่างในความยากง่ายในการประดิษฐ์และการใช้ประโยชน์ซึ่งแล้วแต่ความเจริญของชุมชนนั้น

2.) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นที่ยอมรับว่ามนุษย์กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกอากาศที่ใช้หายใจอยู่ทุกวินาทีแสงแดดที่เราใช้ตากเสื้อผ้าฝืนที่ชานาในทำนาและกำลังน้ำที่นำมาใช้ประโยชน์ในคนผลิตรกระแสไฟฟ้าสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบนี้มีไม่น้อยเพียงใดจริงอยู่ปัจจุบันไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ไม่ต้องอาศัยธรรมชาติอย่างเดียว

3.) ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งประดิษฐ์และความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์เองตามธรรมชาติพวกแร่ธาตุต่างๆมนุษย์ได้พยายามนำมาประดิษฐ์เครื่องจักรปาไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมนุษย์ไปตัดมาเพื่อสร้างบ้านเรือนเพื่อประดิษฐ์เป็นของใช้เป็นประจำดอกไม้ผลไม้ที่มนุษย์เรียนรู้วิธีการปลูกและนำมาประดับความสวยงามของบ้านนำมาทำเป็นอาหารในรูปแบบต่างๆกันและในขณะที่เดียวกันการที่จะใช้สิ่งที่ธรรมชาติสร้างนั้นต้องอาศัยเครื่องมือที่มนุษย์สร้างขึ้นจึงเห็นได้ว่าสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นและธรรมชาติย่อมมีส่วนสัมพันธ์และมีปฏิริยาโต้ตอบต่อกันเช่นเดียวกับองค์ประกอบอื่น

ที่มา:อรพินท์ สฟ โชคชัย(2537).การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน.กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์การศาสนา

ประเภทของชุมชนศึกษา

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) แบ่งประเภทของชุมชนศึกษา ออกเป็น 6 ประเภทตามลักษณะขอบข่ายของการศึกษาดังนี้

1. จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการนำความรู้ไปใช้ แบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

1.1 การศึกษาชุมชนแบบหาความรู้พื้นฐานทั่วไป เป็นการศึกษาชุมชนในลักษณะหาข้อเท็จจริงทั่ว ๆ ไปภายในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่ยังไม่มีใครได้ศึกษาหรือมีข้อมูลมาก่อนการศึกษาชุมชนในลักษณะนี้เป็นการค้นหาสภาพทั่วไปของชุมชนเท่านั้น

1.2 การศึกษาชุมชนแบบทดสอบความรู้เดิม เป็นการศึกษาชุมชนในลักษณะที่ต้องการทดสอบความรู้ต่างๆ ที่เคยได้มีคนทำการศึกษาชุมชนมานานแล้ว ให้เกิดความรู้ที่นำเชื่อถือมากยิ่งขึ้น เนื้อหาความรู้ที่ศึกษาอาจจะเป็นเรื่องที่เฉพาะเจาะจง หรือเรื่องราวทั่วๆ ไปในชุมชนก็ได้ เช่นการศึกษาชุมชนอาจจะทำการศึกษาในชุมชนเดิมเพื่อต้องการทราบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อนำไปพัฒนาเป็นแนวคิดและทฤษฎีต่อไป หรืออาจจะศึกษาชุมชนใหม่โดยนำความรู้ที่เกิดขึ้นจากชุมชนเดิมไปทดสอบในชุมชนที่ศึกษาใหม่นั้นว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

1.3 การศึกษาชุมชนแบบนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนา เป็นการศึกษาชุมชนที่ต้องการศึกษาหาข้อเท็จจริง ภายในชุมชนในเรื่องต่าง ๆ ไปใช้ในการพัฒนา ซึ่งเรื่องที่ศึกษาชุมชนนั้นอาจจะเป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงในเรื่องที่ต้องการพัฒนา เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับประชากรและสาธารณสุขเพื่อคู่มือและวางแผนในการพัฒนา หรือเรื่องที่ศึกษาอาจจะเป็นเรื่องกว้าง ๆ ทั่ว ๆ ไปเพื่อนำไปวางแผนต่อไป

2. การจำแนกตามเนื้อหาของข้อมูลที่นำไปใช้ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.1. การสำรวจทั่วไป (General Survey) ได้แก่ศึกษาชุมชนตามรายละเอียดทุกด้าน Comprehensive Survey ทั้งในแง่สภาพภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมา โครงสร้างของประชากร อายุ เพศ อาชีพ สภาพเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรมด้านต่างๆ ภาวะโภชนาการ สุขอนามัย สาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

2.2. การสำรวจเฉพาะด้าน (Topical Survey) ได้แก่ การศึกษาชุมชนเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงด้านเดียว เช่น การสำรวจด้านอนามัยชุมชน การสำรวจภาวะการศึกษาของคนในชุมชน เป็นต้น

3. การจำแนกตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งได้เป็น 4 ประเภทคือ

3.1 การศึกษาชุมชนแบบสำรวจ เป็นการศึกษาชุมชนที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณ เช่น การสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม โดยใช้เวลาศึกษาไม่นานนัก แบบสอบถามที่สร้างขึ้นจึงพยายามตอบตามวัตถุประสงค์เท่าที่ต้องการ โดยไม่เก็บข้อมูลทุกอย่างในชุมชน

3.2 การศึกษาชุมชนแบบการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด เป็นการศึกษาชุมชนที่ใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ เช่น การใช้แนวทางในการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์อย่างลึกซึ้งการศึกษาชีวิตประวัติส่วนตัว โดยที่ได้เข้าไปศึกษาชุมชนอย่างมีการสังเกตการณ์อย่างต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดซึ่งการศึกษา

ชุมชนแบบนี้จะต้องเข้าไปอยู่ชุมชนอย่างน้อย 3 เดือน ขึ้นไปหรือ 1 ปี หรือในเวลาที่ต่อเนื่อง โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเหมาะสมทำให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชนอย่างมีเนื้อหาสาระโดยละเอียด

3.2 การศึกษาชุมชนแบบการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด เป็นการศึกษาศูนย์ชุมชนที่ใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ เช่น การใช้แนวทางในการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์อย่างลึกซึ้งซึ่งการศึกษาชีวประวัติส่วนตัว โดยที่ได้เข้าไปศึกษาชุมชนอย่างมีการสังเกตการณ์อย่างต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดซึ่งการศึกษาศูนย์ชุมชนแบบนี้จะต้องเข้าไปอยู่ชุมชนอย่างน้อย 3 เดือน ขึ้นไปหรือ 1 ปี หรือในเวลาที่ต่อเนื่อง โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเหมาะสมทำให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชนอย่างมีเนื้อหาสาระโดยละเอียด

3.3 การศึกษาชุมชนแบบเอกสาร เป็นการศึกษาศูนย์ชุมชนจากข้อมูลที่ได้มีการบันทึกไว้เรียบร้อยแล้วเกี่ยวกับชุมชนซึ่งอาจจะมีการศึกษามาแล้วก็ได้ การทำทำเนียบข้อมูลของประชากรในชุมชน การทำสำมะโนเกี่ยวเรื่องต่าง ๆ ภายในชุมชน ก็สามารถที่จะนำมาวิเคราะห์ข้อมูลได้นอกจากนี้เอกสารที่เขียนจารึกไว้ก็สามารถเป็นข้อมูลของชุมชนได้เช่นกัน

3.4 การศึกษาชุมชนแบบอื่น ๆ เป็นการศึกษาศูนย์ชุมชนที่ต้องใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอื่น ๆ เช่นการใช้แบบประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน การสนทนากลุ่ม การสอบถาม ชีวประวัติ การสัมภาษณ์อย่างลึกซึ้ง และอื่น ๆ ส่วนมากส่วนมากวิธีการศึกษาศูนย์ชุมชนใช้ระยะเวลาแตกต่างกันไป และวิธีดำเนินการก็แตกต่างกันด้วย บางวิธีต้องมีการเตรียมการเป็นขั้นตอน และเมื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ก็ใช้เวลา 2-3 ชั่วโมง เช่น การใช้การสนทนากลุ่ม เป็นต้น หรือการใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วนอย่างมีขั้นตอนต่าง ๆ หลายขั้นตอน แต่การเชื่อถือได้ของข้อมูลอาจจะมีข้อจำกัด

4. การจำแนกตามวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

4.1 การศึกษาชุมชนแบบปริมาณ เป็นการศึกษาศูนย์ชุมชนที่ต้องใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ตั้งแต่สถิติแบบง่ายจนถึงสถิติขั้นสูง เป็นการเสนอข้อมูลตั้งแต่พื้นฐานทั่ว ๆ ไปในลักษณะตัวเลขสถิติต่าง ๆ 1 จนถึงการวิเคราะห์สถิติขั้นสูง การศึกษาศูนย์ชุมชนแบบปริมาณมักจะนิยมใช้ทั่วไปเพราะสามารถที่จะเก็บข้อมูลและนำมาวิเคราะห์ได้ง่ายและใช้เวลาไม่มากนัก นักวางแผนพัฒนานิยมใช้ใช้การศึกษาศูนย์ชุมชนแบบปริมาณกันมาก ทั้งนี้เนื่องจากระยะเวลาและงบประมาณจำกัด

4.2 การศึกษาชุมชนแบบคุณภาพ เป็นการศึกษาศูนย์ชุมชนที่ไม่ต้องการใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเท่าใดนัก มีการวิเคราะห์ทางสถิติบ้าง การเสนอข้อมูลจึงมีลักษณะของการพรรณนาในลักษณะของเนื้อหาสาระรายละเอียด จากข้อมูลที่ได้จากการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดในชุมชนเป็นระยะเวลานานแม้ว่านักวางแผนพัฒนาจะไม่ค่อยนิยมใช้การศึกษาศูนย์ชุมชนแบบคุณภาพเนื่องจากต้องใช้งบประมาณมากและระยะเวลามาก แต่ในปัจจุบันแนวโน้มของการศึกษาศูนย์ชุมชนแบบคุณภาพได้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากข้อมูลที่เก็บรวบรวมแบบปริมาณไม่สามารถที่จะให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนเป็นระยะเวลานาน แต่การอธิบายชุมชนแบบคุณภาพนี้ไม่สามารถที่จะบรรยายเป็นลักษณะตัวเลขได้

5. การจำแนกตามผู้กระทำการศึกษา แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

5.1 การศึกษาชุมชนแบบกระทำการศึกษาค้นเดียว เป็นการศึกษาชุมชนโดยคนเพียงคนเดียวที่เข้าไปศึกษา อาจจะเป็นการศึกษาชุมชนทั้งที่เป็นแบบปริมาณหรือคุณภาพก็ตาม เช่นบัณฑิตอาสาสมัครไปศึกษาชุมชนเพียงคนเดียว นักศึกษาปริญญาเอกที่เข้าไปศึกษาชุมชนหรืออาจารย์ในมหาวิทยาลัยที่ศึกษาชุมชนเพียงคนเดียว

5.2 การศึกษาชุมชนแบบกระทำเป็นกลุ่ม เป็นการศึกษาชุมชนโดยคนหลายคนเป็นกลุ่มหรือเป็นการศึกษาชุมชนของหน่วยสถาบันต่าง ๆ เช่น การศึกษาชุมชนของนักพัฒนาหลายหน่วยงานเพื่อต้องการนำข้อมูลวางแผนเขียนโครงการพัฒนาต่อไป

6. การจำแนกตามทัศนะของผู้ศึกษา แบ่งได้เป็น 2 ประเภท

6.1 การศึกษาชุมชนโดยบุคคลภายนอกชุมชน เป็นการศึกษาชุมชนของบุคคลทำงานในชุมชน หรือนักวิชาการที่ศึกษาชุมชน การเข้าใจปรากฏการณ์ของชุมชนที่เกิดขึ้นจากแนวคิดและทฤษฎีของบุคคลภายนอก

6.2 การศึกษาชุมชนโดยบุคคลภายในชุมชน เป็นการศึกษาชุมชนของบุคคลที่อยู่ในชุมชนต้องการทราบปัญหา และเข้าใจปรากฏการณ์ของชุมชนตน โดยไม่ต้องมีแนวความคิดหรือทฤษฎีทางวิชาการไปศึกษาชุมชน แต่เป็นความเข้าใจข้อเท็จจริงต่างๆ ภายในชุมชนในทัศนะที่มาจากบุคคลภายในชุมชนของตน เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และแก้ปัญหาต่อไปจะเห็นได้ว่า การศึกษาชุมชนสามารถที่จะแบ่งเป็นหลายประเภท แต่ละประเภทก็มีหลายแบบ อย่างไรก็ตามแต่ละประเภทของการศึกษาชุมชนก็มีส่วนที่เกี่ยวพันซึ่งกันและกันอย่างไรก็ตามการศึกษาชุมชนที่คตินั้นน่าที่จะมีการผสมผสานหลายรูปแบบ เนื่องจากแต่ละแบบก็มีส่วนดี และส่วนบกพร่องทั้งถ้าเราสามารถผสมผสานหลายรูปแบบได้ การศึกษาชุมชนก็ย่อมที่จะเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือมาก